

Bognár Mária

A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány szakmai vezetésével megvalósuló Dobbantó projekt*

A Dobbantó projekt a szakiskola előkészítő évfolyamára szóló olyan program kidolgozásáról és intézményi bevezetéséről szól, amelyben a 15-24 éves, az oktatási rendszert befejezett képzettség nélkül elhagyó, vagy a korai iskolaelhagyás szélén álló fiatalok egyéni ütemtervre épülő fejlesztés eredményeképp visszatálhatnak az oktatás-képzés világába, vagy sikeresen találhatják meg helyüket a munkaerőpiacon. A projekt a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (FSZK) szakmai irányításával 2008–2011 között folyik, megvalósulását a Munkaerőpiaci Alap Képzési alaprészének az OKM 2007-es központi keretéből biztosított 850 millió forintos támogatás tette lehetővé.

BEVEZETÉS

A Dobbantó projekt olyan előkészítő szakiskolai kilencedik évfolyami program tartalmának kimunkálását és az ország 15 iskolájában való megvalósítását jelenti, amely egyéni ütemterv kidolgozásával, egyéni foglalkozások megszervezésével segíti a 15–24 éves, az oktatási rendszert befejezett képzettség nélkül elhagyó, vagy a korai iskolaelhagyás szélén álló fiatalokat. A projekt elindításának közvetlen indokát és törvényi háttérét a közoktatási törvény 126. §-a adta. A projekt folyamatos önreflexióra épülő akciókutatásként valósul meg.

A DOBBANTÓ CÉLCSOPORTJA ÉS FŐ TARTALMI JELLEMZŐI

A közoktatási törvény 126. §-a 2008. szeptember 1-jétől lehetővé teszi a megyei fenntartó által kijelölt szakiskolák számára, hogy a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének nem organikus okra visszavezethető tartós és súlyos rendellenességével küzdő fiataloknak előkészítő kilencedik évfolyami osztályt indítsanak, ahol egyéni ütemterv kidolgozásával, egyéni foglalkozások megszervezésével segítik a tanulókat abban, hogy az előkészítő évfolyamot követően a többi tanulóval közösen kezdhessék meg tanulmányaikat a kilencedik évfolyamon. A törvény azon 25 évnél fiatalabbak számára is lehetővé teszi az előkészítő kilencedik évfolyamra való felvételt, akik a korábbi tanítási években a pszichés fejlődés zavarai miatt vagy enyhe

* Az ÚJ PEDAGÓGIAI SZEMLE 2010/6–7. száma már foglalkozott a témával. (M. J.)

értelmi fogyatékoság miatt sajátos nevelési igényű tanulóként fejezték be az általános iskola nyolcadik évfolyamát. Az FSZK a szakiskoláknak kívánt szakmai támogatást nyújtani azért, hogy felkészülhessenek az egyéni ütemterven alapuló fejlesztésre. A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanácshoz benyújtott projekttervében ugyanakkor a *célcsoportot* tovább tágította: a 25 év alatti valamennyi pszichés fejlődésük zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban akadályozott tanulóra kiterjesztette, akik – függetlenül attól, hogy speciális megsegítésük igénye organikus okokra vezethető-e vissza, vagy sem – *tanulmányaikat sikertelenül teljesítették (lemorzsolódtak), vagy tankötelezettségüket nem teljesítették (korai iskolaelhagyók) a hagyományos iskolarendszer alap-, illetve középfokán.* A program diákjai tehát olyan fiatalok, akik nem fejezték be az általános iskolát, akik a 9–10. évfolyamból maradtak ki és szakmát szeretnének tanulni vagy munkába szeretnének állni, vagy akik a szakképző évfolyamokat nem fejezték be (és még tanköteles korúak), valamint azok a 25. életévüket még be nem töltött fiatalok, akik önálló életvitelre támogatás nélkül nem képesek.

Az igen heterogén összetétel és esetlegesen a korábbi sikertelen iskolai pályafutás azt tette szükségessé, hogy a Dobbantó az eddig alkalmazott hagyományos tananyag- és tanulásszervezés helyett más megközelítést alkalmazzon, a másképpen kialakított és igen széles értelemben vett tananyagtartalma az egyéni igényekhez illeszkedő rugalmas elemekből építkezzen. Az egyéni igényeket meghatározza, hogy ki milyen korábbi tudással, iskolai és tanulási tapasztalatokkal rendelkezik, mik jelentették számára azokat a nehézségeket, ami miatt eddigi iskolai pályafutása sikertelennek bizonyult, illetőleg az, hogy mi az oka a megismerő funkciók, a viselkedés fejlődése rendellenességének, és azok milyen formában jelennek meg. Az egyéni igényeket befolyásolják az életpálya aspirációk és lehetőségek. A korábbi életút, az életkor és az élethelyzet szintén meghatározza, hogy ki mit vár a programtól, kit milyen irányú továbblépésre készítsen fel. Az is hatást gyakorló tényező, hogy adott élethelyzetében van-e, és ha igen, milyen egyéb szükséglete, támogatási igénye van az egyénnek, amelyet családja és/vagy környezete egyáltalán nem, esetenként diszfunkcionális módon biztosít.

Mindezek alapján a Dobbantó egy olyan program, amelyben

- a tananyag rugalmasan szervezhető, és a diákok kompetenciáit fejlesztő aktív tanulásra épít;
- az egyéni szükségletek alapján különböző kimeneti lehetőséget biztosít.

A DOBBANTÓ EDDIGI MÉRFÖLDKÖVEI ÉS EREDMÉNYEI

2008 január–októbere között zajlott az *előkészítés*: a program koncepciójának kialakítása és tartalmának körvonalazása, a megvalósítást segítő szakemberek (educoach-ok és változást segítő mentorok) pályázatása és felkészítésük megkezdése, valamint a részt vevő iskolák pályázatása. *(A részt vevő iskolák listáját a melléklet tartalmazza.)* 2008 novemberre és 2009 augusztusa között történt a *felkészülés*. Ez magában foglalta a modulrendszerű tananyag kidolgozását, az iskolai megvalósítást segítő szakemberek felkészítésének folytatását és folyamatos szakmai segítségét, a részt vevő iskolák felkészítésének megkezdését, valamint a megvalósítást monitorozó (Tárki-Tudok) és értékelő (Qualitas T&G) szervezetek kiválasztását.

A Dobbantó próbaköve a 2009/2010-es tanév volt, amikor a részben felkészült pedagógus teamek már az újonnan kialakított tanulási környezetben, az első dobbantós csoporttal kipróbálták a programot: a modulrendszerű tananyagot és az egyéni ütemterven alapuló fejlesztő tevékenységet. A kipróbálás tapasztalatait írásban rögzítették, amely dokumentumok alapján a modulok és más segédanyagok átdolgozására is sor került. Az átdolgozásnál a program monitorozása és külső értékelése során szerzett bizonyítékok is szerepet játszottak. Ebben az időszakban – és az óta – is folyamatos szakmai támogatást kaptak és kapnak mind a pedagógusok, mind a vezetők, amelyhez az alapot már a gyakorlatban szerzett tapasztalatok adják. A 2010/2011-es tanév a kipróbálás során szerzett jó tapasztalatokra építve, az átdolgozott modulokkal és szakmai segédanyagokkal indult, akkreditált Dobbantó kerettanterv alapján. A Magyar Gallup Intézet közreműködésével megkezdődött az első tanévben végzett diákok pályakövetése. Az első tanév adatokkal alátámasztott eredményeinek népszerűsítése különböző fórumokon zajlik, továbbá a projekt szélesebb körben terjeszthető programmá alakítása, lehetőségeinek keresése.

A Dobbantó monitorozását a Tárci-Tudok végzi, az értékelést pedig a Qualitas T&G. A tanév végén kapott értékelői jelentés vezetői összefoglalója a következőket emelte ki: *A célok alapján megállapíthatjuk, hogy a projekt a tervezettekkel összhangban működik, a tevékenységet végzők véleménye, visszajelzése megerősíti a tervek és a működés koherenciáját. A Dobbantó jól érzékelhető, jelentős változást, fejlődést eredményezett a vizsgált célcsoportban.*

A külső értékelés sokrétű, mély információkat, adatokat tartalmaz az önreflexióhoz.

Az első év adatainak elemzése, vizsgálata azt mutatja, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a Dobbantó jól működik, produkálja a várt eredményeket.

A nyilvános értékelői jelentések teljes egészükben az FSZK honlapjáról tölthetők le: <http://www.fszk.hu/dobbanto/> (Az első tanév eredményeit egy 9 perces videoösszeállítás is bemutatja, amely ugyanerről a címről érhető el.)

A DOBBANTÓ A SZÁMOK TÜKRÉBEN

Az első tanév tapasztalatai azt igazolják, hogy ezzel az áthidaló képzéssel nemcsak az SNI/a (a sajátos nevelési igényű tanulók Ktv. 121. § (1) 29. a) szerint) és SNI/b , (a sajátos nevelési igényű tanulók Ktv. 121. § (1) 29. b) szerint), a BTM (beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulók) diagnózissal rendelkezők, hanem az *iskolai kudarcokkal küzdő és korai iskolaelhagyók* is nagy eséllyel képesek megtalálni a számukra legmegfelelőbb továbbhaladási utat az iskolarendszerű vagy felnőttképzés, esetleg a munka világa irányába. A programba beiskolázott diákokról felvett statisztikai adatok azt mutatják (1. sz. táblázat), hogy a diákoknak csak mintegy a fele rendelkezett/rendelkezik valamilyen, a sajátos nevelési igényre utaló diagnózissal, emellett jelentős a korai iskolaelhagyók és azon évismétlők aránya, akik már megkezdtek valamilyen középszintű képzést, de ott sikertelenek voltak.

1. TÁBLÁZAT: A Dobbantó program tanulói adatai tanévkezdéskor 2009-ben és 2010-ben				
2009. szeptember 1-jei állapot		Felvett, beírt tanulók száma	2010. szeptember 1-jei állapot	
Összesen			Összesen	
174	100,00%		187	100,00%
49	28,16%	SNI/a diagnózissal rendelkezők száma	61	32,62%
13	7,47%	SNI/b diagnózissal rendelkezők száma	17	9,09%
19	10,92%	BTM diagnózissal rendelkezők száma	25	13,37%
89	51,15%	Általános iskolából érkezett (közvetlenül)	125	66,84%
20	11,49%	Saját szakiskolából érkezett (pl. „évismétlők”)	22	11,76%
1	0,57%	Saját középiskolából érkezett	2	8,00%
22	12,64%	Más szakiskolából érkezett	30	24,00%
11	6,32%	Más középiskolából érkezett	5	2,67%
15	8,62%	Iskolarendszeren kívülről érkezett, korábban lemorzsolódott, közülük az adott évben járt utoljára közoktatási intézménybe	3	1,60%
7	4,02%	2008	0	0,00%
2	1,15%	2007	2	1,07%
3	1,72%	2006	0	0,00%
0	0,00%	2005	0	0,00%
3	1,72%	2005 előtt	1	0,53%
22	12,64%	14-15 éves	42	22,46%
128	73,56%	16-18 éves	113	60,43%
35	20,11%	18 év felettek száma	20	10,70%
31	17,82%	8. osztályos végzettséggel nem rendelkezők száma	49	26,20%
60	53,45%	Nincs diagnózisa	84	44,92%
11	6,32%	Életkorát nem tudni	12	6,42%

A program figyelemmel kíséri az évközi tanulói mozgást. A 2009/2010-ről a teljes tanévre vonatkozó adatok rendelkezésre állnak, míg 2010/2011-ről a március 1-jén érvényes állapotot a 2. táblázat tartalmazza. Eszerint jelentős az év közben bekapcsolódók és figyelemre méltó az indokolt kilépők száma. Kiemelkedően alacsony a valódi lemorzsolódás.

2. TÁBLÁZAT: Létszámadatok, a dobbantós diákok évközi mozgása					
2010. június 15.			2011. március 1.		
174	100%	Induló létszám szeptember	187	100%	
47	27%	Év közben érkezett	30	16%	
191	110%	A Dobbantó évfolyamot befejezte / jelenleg ott tanul	201	107%	
30	17%	Év közben kimaradt összesen	16	9%	
Ebből					
11	6%	Év közben más képzésben folytatja a tanévet	9	5%	
9	5%	Év közben munkába állt	1	1%	
5	3%	Év közben más indok miatt szakította meg részvételét a Dobbantó programban	4	2%	
5	3%	Év közben lemorzsolódott	2	1%	

Az első tanévet befejezők további útjáról tájékoztat a 3. táblázat:

3. TÁBLÁZAT: A 2009/10-es tanévet befejező dobbantós diákok továbbhaladása (2010. szeptember 15-i adatok alapján)				
Végzettek összesen			Diákok száma	Végzettek %-ában
			191	100
A Dobbantó osztályt befejezte és a képzésben maradt	Iskolarendszerben, nappali tagozaton	9. szakiskolai osztályban	60	31,41
		10. szakiskolai osztályban	19	9,95
		Felzárkóztató 10 hónapos képzésben	10	5,24
		Felzárkóztató 20 hónapos képzésben	2	1,05
		Dobbantó évet ismételt	8	4,19
		Előre hozott szakképzésben	29	15,18
		8. osztályra épülő szakképzésben	21	10,99
		Érettségit adó középiskola 9. osztályában	15	7,85
	Felnőttképzésben	OKJ-s szakmát tanul	5	2,62
		Érettségit adó középiskola 9. osztályában	1	0,52
Képzésben maradók összesen			170	89,01
Nem tanul tovább	Munkába állt		13	6,81
	Nincs munkája		8	4,19

A 3. táblázat adatai további kiegészítésre is szorulnak.

- A tanévet befejezők közül nyolc fő a Dobbantó programban maradt, ők azok, akik csak az utolsó egy-két hónapban találták meg ezt a programot, számukra még szükséges a további támogatás.

- 2009 szeptemberében harmincegy diáknak nem volt általános iskolai végzettsége. A Dobbantó programban ketten hetedikes, tizenketten pedig nyolcadikos bizonyítványt is szereztek.
- Jelentős eredmény, hogy huszonegy fő kilencedik osztályos, két fő pedig tizedik osztályos bizonyítványt is szerzett az előkészítő évfolyam elvégzésével párhuzamosan.
- A végzettek csaknem 10 százaléka (újabb) évveszteség nélkül, az előkészítő kilencedik évfolyam után a tizedik évfolyamon folytatta útját, 16 fő pedig nem szakiskolába, hanem érettségit adó képzésbe lépett.

A 2010/2011-es tanév eddigi visszajelzései alapján a második „dobbantós generáció” is hasonlóan jól megtalálja a helyét a programban, a résztvevő iskolák nagy többsége és egyes intézményfenntartók pedig az előző tanévnél még jobban elköteleződtek a program (és folytatása) mellett. A program sikere a következőknek köszönhető:

1. a diákcsoport esetében eddig eredménytelennek mutató tanulási környezet komplex megváltoztatása;
2. a programot megvalósító iskolákban a szükséges változások/fejlesztések professzionális gondozása;
3. a tartalomfejlesztés és az intézményi bevezetés folyamatának a hazai és nemzetközi tapasztalatokra, kutatási eredményekre építése.

A TANULÁSI KÖRNYEZET KOMPLEX MEGVÁLTOZTATÁSA

A programban komplex módon és gyökeresen megváltoztattuk azt a tágabban értelmezett tanulási környezetet, ami a diákok eddigi iskolai kudarcaihoz járult hozzá, az iskoláról, tanulásról és önmagáról kialakult képét alakította, azaz

- a tanulás fizikai környezetét,
- a szervezeti kereteket,
- a tanulás tartalmát,
- a tanulásszervezés módszereit,
- a pedagógiai szemléletet és gyakorlatot (pedagógiai paradigmát).

A *tanulás fizikai környezetére* egyáltalán nem jellemző a hagyományos iskoláról kialakított kép. A diákok szép és izléses, pihenésre, szabadidőtöltésre, társas együttlétre és nem kevésbé az információszerezés különböző formáira, a formális és informális tanulás lehetőségeinek kiaknázására ösztönző és mindezeket biztosító feltételek között dolgoznak. A dobbantós teremhez teakonyha, beszélgetésre invitáló pihenősarok, sporteszközök, különböző fejlesztő játékok, legalább három internetkapcsolattal rendelkező számítógép, tanulást segítő szoftverek és kézikönyvtár is tartozik.

A *szervezeti kereteket* alapvetően a kisebb létszám határozza meg. A maximum 16 fős diákcsoporttal legfeljebb 4-5 pedagógus dolgozik, nem szakrendszerű tanulásszervezési formában. Így egy-egy pedagógus hetente hosszabb időt tölthet a tanulókkal, ami módot

ad minden egyes diák valódi megismerésére, illetőleg a diákok és pedagógusok közötti bizalom és kötődés kialakulására. Ahol lehetőség van rá, az idő 40 százalékában kettős óravezetéssel folyik a munka. A 4 fős pedagógus team munkáját iskolán belül – a helyi feltételek szerint rendelkezésre álló – további szakmai támogatók (pl. iskolapszichológus, fejlesztő pedagógus, gyógypedagógus, pedagógiai asszisztens, gyermekvédelmi felelős, szociálpedagógus, iskolai szociális munkás) segítik, segíthetik. Jelentős az iskolán kívüli partnerek száma és szerepe is. E partnerek szükség esetén ifjúságsegítő területen működnek, illetőleg egyre fontosabb és mindinkább bővülő kört jelent a különböző szakmacsoportok megismerését segítő munkáltatók köre. A tanítási napok ritmusa is más: a közös napindítást nagyobb egységekben szervezett blokkok követik, amelyben a tanulás mellett helye van a kikapcsolódást, sportolást, társas időtöltést, közös étkezések megszervezését biztosító úgynevezett szabad sávnak is. A tanítási hét ritmusa is más, mivel hetente egy napot iskolán kívül, munkahelyi megfigyeléssel töltenek a fiatalok. A munkahelyi megfigyeléseken túl is gyakoriak az iskola épületén kívül szervezett programok, tanulási alkalmak.

A *tanulás tartalma* három nagy területre fókuszál: a további iskolai tanulásához, a szakképzésben való részvételhez szükséges kommunikációs, szociális és tanulási kompetenciák; a további életút alakításához szükséges alapvető munkavállalási és életpálya-építési kompetenciák fejlesztésére; valamint minden egyes diák egyéni személyes fejlődésének támogatására, így az énkép, az önismeret, az önbizalom stb. alakítására. A hagyományosabb értelmű tanulószervezéshez modulrendszerben kifejlesztett gazdag kínálat – 5200 oldalnyi kidolgozott eszköztár – áll rendelkezésre, amiből a pedagógus az egyes diákok személyre szabott igénye szerint választhat. A Nemzeti alaptanterv (NAT) területein való megerősödést segítik a kommunikáció, a társadalom- és jelenkorismeret, az angol és a német nyelv, a matematika, valamint a természetismeret moduljai, amelyek gyakorlatias, a mindennapi élethelyzetekhez közeli tartalmakra épülnek. Magyarországon egyedülálló a „Híd a munka világába” címet viselő program számára kialakított tananyagtartalom, amely egyrészt az alapvető munkavállaláshoz és életpálya-építéshez szükséges kompetenciák fejlesztését segíti nyolc egymásra épülő modulban, valamint a realisabb szakmaválasztást támogatja a különböző szakmacsoportok közvetlen és közvetett megismertetésével.

A *tanulószervezés módszerei* között a program előnyben részesíti az úgynevezett alternatív pedagógiákból ismert megoldásokat, azaz támogatja a megfelelő variációban alkalmazott kooperatív tanulószervezést és a projektmunkát, valamint az önálló tanulás különböző munkaformáit. A Dobbantóban kiemelt szerepet kap a diákot és pedagógust egyaránt reflektív szemléletre és gyakorlatra készítető fejlesztő értékelés alkalmazása.

A *pedagógiai szemléletben* a személyközpontú pedagógia megvalósítása érvényesül. A pedagógusok az egyénekre, az egyéni fejlődésre fókuszálnak. Ehhez a diákokkal – ha mód van rá, a szülőket is bevonva – egyéni fejlődési tervet készítenek, amelyben célokat tűznek ki, megnevezik a célok elérésében szerepet vállalók feladatait, az elért eredményeket pedig háromhavi gyakorisággal áttekintik, értékelik. Mivel fontos feladat, hogy a diákok megtanuljanak felelősséget vállalni saját tetteikért (fejlődésükért), szükség esetén rövidebb időszakokra szóló szerződéseket, megállapodásokat is kötnek. Minden diáknak van segítő

párja, azaz támogató pedagógus partnere, akivel heti gyakorisággal beszélgetnek formális vagy kevésbé formális módon. A pedagógusok számára segítség, hogy nem maradnak magukra egy-egy diák esetlegesen nehezen feldolgozható és megoldható problémáival, hanem teamben dolgozva, egymást is segítve, a hetente tartott megbeszéléseken közösen gondolkodnak.

AZ ISKOLAI VÁLTOZÁSOK/FEJLESZTÉSEK PROFESSZIONÁLIS GONDOZÁSA

A korai iskolaelhagyás mérséklését segítő megoldások kapcsán egyre gyakrabban fogalmazódik meg, hogy kulcsszerepe van a minden egyes diákra figyelő, egyéni gondoskodást biztosító pedagógiának. (A közoktatási törvénytervezet koncepciójában szereplő úgynevezett Híd programnak is korszerű pedagógiai módszerek széles körére kell épülnie, mégpedig egyéni, személyre szabott fejlesztő programmal, sok csoportmunkával, kommunikációs és életmód gyakorlatokkal.) Ugyanakkor arról alig esik szó, hogy ez egy olyan elvárás a pedagógusokkal szemben, aminek segítség nélkül nem tudnak eleget tenni, ugyanis az iskolákban a személyközpontú pedagógiai szemlélet meghonosítása mélyen gyökerező rutinok lebontását feltételező, hosszú időt és professzionális beavatkozást igénylő feladat.

A pedagógusok, intézményvezetők 6 éves koruktól (iskolába lépésüktől, azaz pedagógus pályaszocializációjuk kezdetétől) az esetek döntő többségében a frontális, mindenkit egyformán kezelő, tekintélyelvű pedagógiával találkoztak az általános és középiskolában is. A legalább 11 ezer tanórányi személyes tapasztalat *mély gyökerekkel bíró mentális modell* kialakulását eredményezte, amelyet tovább erősített az egyéneket főként uniformizáltan kezelő, tesztekkel mérő és értékelő felsőoktatás. A 16-17 év alatt felgyűlt, egymásra rakódott és interiorizálódott személyes tapasztalatokat szükséges át- és felülrírni ahhoz, hogy biztonságban tudjanak mozogni akár a Dobbantó pedagógiai paradigmája szerinti komplex tanulási környezetben, akár más, a tananyag „letanítása” helyett a minden egyes diák segítő fejlesztésére összpontosító pedagógiában.

A mélyen beágyazódott nézetek és a gyakorlatban alkalmazott megoldásmódok csak hosszabb interaktív folyamatban alakíthatók át, a konstruktivista pedagógia terminológiája szerinti „fogalmi váltásra” van szükség. Az egyént középpontba állító pedagógia értő és biztos alkalmazáshoz nem elegendő pusztán új taneszközök alkalmazása, más tananyagtartalmak használata vagy a pedagógiai eszköztár gazdagítása. Önmagában sem egy tantervi reform, sem az új tanulási segédletek alkalmazása, de még a napi pedagógustapasztalatoktól különválasztott pedagógusképzés vagy továbbképzés sem hozza meg a várt eredményt. *A fokozatos, előre- és visszatekintő reflektív pedagógiai gondolkodás és gyakorlat az, amely elvezet a tartalom, az eszközök és módszerek egyénhez és alkalomhoz illő tudatos választásának szilárd alapokon nyugvó gyakorlata kialakulásához.* A Dobbantó programban ez utóbbi úton indultunk, és a vezetőkkel, pedagógusokkal a két és fél éves folyamatos interakció eredményeként a valódi fogalmi váltáshoz vezető útnak körülbelül a felénél-kétharmadánál járunk. Mostanra jutottunk odáig, hogy az érintettek már felismerték, hogy még miben kéne fejlődniük. Ehhez a következő megoldásokat alkalmazzuk:

- Valamennyi pedagógus teamet egy-egy, a program által felkészített és rendszeres szupervízióval megsegített „változást segítő mentor” támogat, aki havi rendszerességgel jár az iskolába, facilitálja a reflektív gondolkodás elindulását, a változás folyamatát, szükség esetén megoldási alternatívákat is tár az elakadó team elé. Jelenlétével, tevékenységével azt a szerepet modellálja, amely a személyközpontú segítő pedagógust jellemzi. Fontos feladata a team-mé válás segítése.
- A pedagógusok (és vezetők) reflektív gondolkodása alakításának, fejlesztésének fontos eszköze, hogy a projekt anyagilag honorál minden olyan produktumot, amelyben saját gyakorlatukat, tapasztalataikat írják le és egészítik ki megfigyeléseikkel, észrevételeikkel. A pedagógiai tevékenység valamennyi területéről készülhet és készült is ilyen munka, legyen szó tanóráról, a modulok kipróbálása során szerzett tapasztalatokról, a diákokkal végzett munkát leíró esettanulmányokról, képzés, tréning vagy egyes módszerek kipróbálásának eredményeiről, a vezetői munka során szerzett tapasztalatokról. A pedagógusok munkáinak fejlesztő értékelése az intézményvezető feladata, de az első két félévben a projektvezetés is segített minták nyújtásával. (A pedagógus produktumok folyamatosan felkerülnek a <http://www.fszk.hu/moodle/> felületre, amelyhez egy regisztrációt követően bárki hozzáférhet.)
- Az intézményvezetőket az üzleti világban otthonosan mozgó, az oktatási terület sajátosságaira is felkészített *educoach*-ok segítik abban, hogy saját vezetői gyakorlatukat reflektíven szemlélve fejleszthessék tovább.
- A vezetők számára évente kétnapos tréninget szervezünk a projekt fejlődése szerint igényelt témában, amelyet évente 2-3 alkalommal szükség szerinti operatív kérdéseket felvető találkozók egészítenek ki.
- Az intézmények *fenntartóival* jó kapcsolatot alakítottunk ki. Rendszeresen tájékoztatjuk őket az iskolák elért eredményeiről, alkalmanként a vezetőkkel közösen szervezett találkozásokon együtt beszéljük meg az elért eredményeket, gondolkodunk azok helyi hasznosíthatóságáról, a továbbvitel lehetőségéről.
- Évente két alkalommal három-három helyszínen „*regionális*” találkozót szervezünk, amelyen alkalmanként csak néhány iskola teamje és vezetői vesznek részt (de minden team félévente legalább egy találkozón megjelenik). A házigazda minden esetben egy-egy iskola. Ezek a találkozások a közvetlen tapasztalatcsere, az egymástól tanulás közkedvelt alkalmi és lehetőségei.
- A program indulásakor meghatároztunk 8 olyan kulcsterületet (bóját), amelyeket fejlesztve az intézmények/„dobbantó teamek” közelebb kerülhetnek a korai iskola-elhagyást megelőző, személyközpontú gyakorlathoz. Valamennyi iskola/team elkészítette a maga fejlődési tervét, félévre szóló cselekvési tervét, amelyet az időszak végén értékel, és (szükség esetén korrekciókkal) új cselekvési tervet készít a következő félévre. Ezeknek a szakmai beszámolóknak és terveknek a fejlesztő értékelését a projektvezetés végzi.
- A projektvezetés valamennyi folyamatot követi, így szükség szerint reagál és beavatkozik, ha jó tapasztalatokat vagy problémát észlel:

- egy-egy változást segítő mentori vagy educoach látogatás tapasztalatait rögzítő emlékeztető alapján,
- változást segítő mentori vagy educoach esetmegbeszélés emlékeztetőjét olvasva,
- az intézményi szakmai beszámolókra támaszkodva,
- regionális találkozón,
- vezetői tréningen,
- vezetői találkozón,
- a pedagógusok írásait olvasva,
- a projekt monitorának és külső értékelőjének jelzései alapján.

Eddigi (adatokon alapuló) tapasztalataink alapján megállapítható, hogy ahhoz, hogy valóban sikerüljön a mélyen beágyazódott pedagógiai szemléletet gyökeresen megváltoztatni, minimum 3, de inkább 5 évnyi időre van szükség. Míg a diákokkal való együttműködés esetében a személyközpontú pedagógiai szemlélet és gyakorlat kialakítása a cél, ehhez a pedagógusoknál/vezetőknel a konstruktivista pedagógia eszközeinek és módszereinek alkalmazása útján kívánunk eljutni.

HAZAI ÉS NEMZETKÖZI KUTATÁSI HÁTTÉR, FEJLESZTÉSI TAPASZTALATOK

A Dobbantó projektben két feladat van: az egyéni ütemterven alapuló szakiskolai előkészítő kilencedik évfolyam *tartalmának* kialakítása, valamint az *intézményi bevezetés* megvalósítása, segítése. A projekt mindkét területen hazai és nemzetközi kutatási eredményekre, fejlesztési tapasztalatokra támaszkodik.

A *tartalomfejlesztés* során a tanulási környezet komplex megváltoztatásával tekintetbe vettük az OECD korábbi PEB (Planning Education Buildings) programjának eredményeit, amelyet az utóbbi években egy új központ, a CELE (Centre for Effective Learning Environments) vett át: http://www.oecd.org/department/0,3355,en_2649_35961311.1.1.1.1.1,00.html.

Ugyancsak meghatározó volt az 1995 és 2000 között futó EU-projekt, amely 13 akkori EU tagállamban különböző feltételrendszer és szervezeti keretek között megvalósuló második esély iskolák felállítását és kipróbálását célozta (http://ec.europa.eu/education/archive/2chance/home_en.html), s amelyből a ma is működő E2C-Europe (European Association of Cities, Institutes and Second Chance Schools) szervezet létrejött. A tartalmi keretek kialakításában sokat segítettek a szervezet koppenhágai iskolái, a dán, német és holland kollégák és diákok tapasztalatai, tanácsai.

A harmadik – és a tananyag tartalma szempontjából meghatározó jelentőségű – terület, ahol nemzetközi tapasztalatokra építettünk, a pályaaorientáció helyett a *career guidance* szemlélet. Ez a megközelítés nálunk a gyakorlatban csak a Dobbantóval szinte azonos időben induló TÁMOP 2.2.2 projekt segítségével próbál gyökereket eresztetni, leginkább a területen működő szakember-hálózat kialakításával. A Híd a munka világába moduljai a „career guidance” szemléletet élő, gyakorlati tananyaggá formálják át.

A hazai, működő jó gyakorlatok, elindított fejlesztések eddigi eredményeit is figyelembe vettük. A különböző szükségletű diákok támogatási rendszerének kialakításakor meghatározó volt a Belvárosi Tanodában felhalmozott tudás, de építettünk a HEFOP 2.1 program mindkét komponense (Integrált Pedagógiai Rendszer kiépítése és a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésével kapcsolatos programok) eredményeire, valamint a 2004 és 2007 között megvalósuló EQUAL „Fiatalok” témakörben megvalósított projektek tapasztalataira.

A kompetenciafejlesztést középpontba állító tananyagfejlesztés esetén fontos alapokat adott a HEFOP 3.1 néhány eleme, és bizonyos területen a Szakképzési Fejlesztési Program I. és Szakképzési Fejlesztési Program II. eszközei is jól hasznosultak.

A Dobbantó intézményfejlesztési koncepciójának kialakítása sokévi oktatásfejlesztésre, iskolafejlesztésre vonatkozó nemzetközi és hazai kutatások eredményei alapján történt. Ebben az egyik meghatározó az Országos Közoktatási Intézetben (OKI) 2002–2003-ban folytatott Tanulmányok az iskolafejlesztés nemzetközi gyakorlatából című kutatás¹, és az OKI és az uttrechti APS International szakmai vezetésével 2003 és 2007 között megvalósuló MAG (Megelőzés – Alkalmazkodás – Gondoskodás) program².

A Dobbantó iskolafejlesztési gyakorlata során alapul vett néhány fontos elv, modell:

- A fejlesztés alapvető célja minden egyes diák tanulása/fejlődése biztosítása érdekében az osztálytermi folyamatok megváltoztatása. Ehhez a kulcsszereplő a pedagógus, de a változtatás egysége az iskola (v.ö. Hopkins, D. /2001/: *School Improvement for Real* London/NY: Routledge-Falmer, Fullan, M. /2003/: *Change Forces with a Vengeance*. London: Falmer Press). Ezen elvek alapján alakítottuk ki a pedagógus és vezető számára nyújtott segítő támogatást és vonjuk be a fenntartókat.
- A diákokat középpontba állító pedagógiai munkában a kulcsszereplő a pedagógus. A pedagógiai szemlélet és gyakorlat megváltoztatásához viszont arra szükséges koncentrálni, hogy milyen módon segíthető az egyén, mi jellemzi azt a folyamatot, amely során a fogalmi váltás létrejön. A Concerns Based Adaption Modell – CBAM szerint, amelynek megalapozója Francis Fuller (<http://www.entrepreneur.com/tradejournals/article/191264063.html>) a változásban részt vevők érdeklődése és tevékenysége a folyamat előre haladtával változik. Az első szakaszban az egyén a változtatás és önmaga viszonyára koncentrálni. A következő szakaszban az érdeklődés már a megvalósítandó feladat felé fordul, a fő kérdés ekkor már a hogyan. A fejlesztésben részt vevők figyelme az utolsó szakaszban már tevékenységük hatására irányul: hogyan érhető el, hogy a változtatás még több eredményt hozzon, még jobban működjön. A CBAM modell támasztja alá annak fontosságát, hogy a változási folyamathoz teljes egészében szükséges a külső segítő támogatás, az egyéneket a teljes folyamaton végig kell kísérni, és mindig az aktuális igényeire, szükségleteire kell megfelelő választ biztosítani.

1 (Kutatásvezető Bognár Mária, <http://www.ofi.hu/tudastar/oktatasfejlesztes>)

2 (Vezetők: Bognár Mária – Annemarie Oomen, <http://www.oki.hu/mag.php>, Bognár Mária (2005): Félúton a MAG program. Néhány tanulság a pedagógiai fejlesztések számára. *Új Pedagógiai Szemle*. 7–8. szám 75–90. o.)

- Attól függően, hogy az egyes iskoláknak milyen az innovációs potenciáljuk, eltérő külső beavatkozásra van szükségük és más-más fejlődési/változási utat járnak be (v.ö. HOPKINS, FULLAN i.m.). Ezért van minden iskolának külön segítője, készít saját változási tervet, lép az egyes bóják mentén akkorát, amekkora reálisan megélhető.
- Creemers és munkatársainak a nemzetközi iskolafejlesztési tapasztalatokon alapuló modellje hangsúlyozza, hogy sikeres, fenntartható, rendszerszintű változás csakis egy fejlődésbarát környezetben jöhet létre. E modell szerint a hatékony iskolafejlesztéshez világos célokra, ezek eléréséhez nyújtott szakmai támogatásra, valamint a fejlődésre vonatkozó kényszerek felismerésére van szükség. (CREEMERS, BERT P. M. et al.) (2001): A comprehensive framework for effective school improvement, 2001 DG TSER Programme FP4. <http://www.pjb.co.uk/npl>. A támogatás és követelménytámasztás egyetemesége a program minden szintjén érvényesül.

A DOBBANTÓ PROGRAM MINT ÉLŐ PEDAGÓGIAI RENDSZER

Az eddigiekben bemutatottak alapján látható, hogy a Dobbantó program egy olyan eredményes, kompakt és komplex rendszer, amely minden elemében szervesen egymásra épül és szorosan összefügg. Egyik sem választható külön a másiktól, illetőleg az elemek külön-külön nem tudják elérni azt a hatást, amire együttesen képesek. Lehetne külön tankönyvvé nyilvánítani a kidolgozott modulokat és a többi módszertani segédanyaggal együtt átadni az érdeklődő intézményeknek, de a használatbavétel know-how-ja, a bevezetés buktatóin lépésről lépésre átsegítő felkészült szakemberek, a változási folyamatot monitorozó segítő szakértők nélkül az eredmény csak felszíni lenne, vagy éppenséggel teljesen sikertelen. Ebben az esetben azt igazolná, amit oly sokszor megállapítottak: a pedagógiai kísérletek többsége csak a kísérleti fázisban, projektként hatásos, azt követően már nem.

A pedagógiai innovációk akkor vihetők át más helyszínre is, akkor ismételhetőek meg másutt is, ha minden lényeges elemét átvesszük. A Dobbantóban a tartalmak és az intézményi megvalósítás együttese vezettek a program sikeréhez. A projekt legnehezebben számszerűsíthető, ugyanakkor legnagyobb értéke maga a megvalósítókból létrejött szakmai műhely: az iskolák teamjei, az iskolák között kiépülő szakmai hálózat, és végül, de nem utolsósorban maga a projektvezetés, beleértve a fejlesztésben együttműködő, tudását folyamatosan építő szakértői műhelyt.

Az iskolák vezetői, pedagógusai a projekt lezárultakor a kívánatos változás felé vezető út felénél, kétharmadánál járnak, ahogy ezt közülük többen maguk is felismerték. Ahhoz, hogy teljesen önállóan, de minőségében jól tudják folytatni a programot, szükségük volna még egy ideig egy lazábban kötődő kapcsolatra, kevésbé intenzív szakmai támogatásra és ezzel párhuzamosan szakmai követelmények támasztására, hiszen a CBAM modell harmadik szakaszáig még nem jutottak el. A továbbiakban tehát fontos volna a meglévő iskolák számára egy lazább együttműködés lehetőségének biztosítása egy-másfél évre. Ebben az időszakban már jó terepei lehetnének új belépő intézmények számára modell iskolákként is gyakorló terepül szolgálni.

A Dobbantó programot – a kétéves folyamatot értékelő jelentés és az első tanévben végzett diákok egyéves pályakövető kutatásának tapasztalatait figyelembe véve – szélesebb körben, több iskolára kiterjesztve is érdemes volna továbbvinni, hiszen a szakma nélkül az iskolát elhagyók számának csökkentése közös érdek. A Dobbantó ehhez egy lehetséges jó megoldást kínál. Az FSZK bázisán rendelkezésre állnak a tapasztalt szakemberek, a három év alatt egyre több és több tudással, tapasztalattal rendelkező szakmai műhely. A program és a műhely „elengedése” is az eddig befektetett közpénzek, szellemiek és ráfordított energia elfecsérlését jelentené.

MELLÉKLET

A Dobbantó projektben részt vevő iskolák

Addetur Alapítványi Gimnázium és Szakképző Iskola, Budapest
 Budai-Városcapu Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Pécs
 Éltes Mátyás Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Gyermekotthon, Kollégium és Pedagógiai Szakszolgálat, Nyírbátor
 „Esély Pedagógiai Központ” Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Egységes Pedagógiai Szakszolgálat, Nevelési Tanácsadó, Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság, Békéscsaba
 Esély Kövessi Erzsébet Szakképző Iskola és Gimnázium, Budapest
 Göllesz Viktor Általános Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, Irgszemcse

Harruckern János Közoktatási Intézmény, Gyula, szabadkígyósi tagintézmény
Kecskeméti Műszaki Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, Kecskemét
Kiskunfélegyházi Középiskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola és Kollégium Kossuth Lajos
Tagintézménye, Kiskunfélegyháza
Martin János Szakképző Iskola, Miskolc
Öveges József Gyakorló Középiskola és Szakiskola
Szász Márton Általános Iskola, Szakiskola, Speciális Szakiskola és Egységes Gyógypedagógiai
Módszertani Intézmény, Tapolca
Szolnoki Szolgáltatási Szakközép- és Szakiskola, Szolnok
Than Károly Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola, Budapest
VM Közép-Magyarországi Agrár-Szakképző Központ Bercsényi Miklós Élelmiszeripari Szakképző
Iskola, Kollégium és FVM Gyakorlóiskola, Budapest